

**Presentació del *Catàleg de l'Exposició de Francesc Artigau,
Tirant lo Blanc. Una narració pictòrica del millor llibre del món*
(Barcelona, febrer-març 2018)**

Rafael Beltran

(Universitat de València)

La Sala d'Exposicions del "Círculo del Arte" de Barcelona va acollir entre l'1 de febrer i el 23 de març de 2018 l'exposició *Tirant lo Blanc. Una narració pictòrica del millor llibre del món*, amb aquarel·les i pintures a la caseïna de Francesc Artigau (Barcelona, 1940). Es tractava de presentar i exposar al públic les il·lustracions que va preparar aquest reconegut il·lustrador català per a una gran edició il·lustrada de la novel·la de Joanot Martorell, que no s'ha pogut arribar a publicar per problemes financers (tot i que la maqueta roman llesta). La realització d'aquest projecte va ser "una aventura" que li va dur més d'un any de feina al pintor.

A l'exposició de la capital catalana es van recollir 250 il·lustracions –selecció ben representativa del conjunt de 370 que l'artista va realitzar per al llibre, entre 2005 i 2006–, organitzades per ordre cronològic de l'obra. Amb motiu de l'exposició, es va publicar un magnífic *Catàleg*, en què es mostren algunes dels millors dibuixos d'Artigau, amb textos –alguns ja publicats i d'altres originals– de Martí de Riquer, Mario Vargas Llosa, Rafael Beltran, Joan Santanach, Hans Meinke i el mateix Francesc Artigau.

Hans Meinke, director del "Círculo del Arte", i Ignacio Echevarría, coordinador del llibre, han tingut la generositat i l'amabilitat de cedir la publicació en accés obert d'aquest magnífic *Catàleg* a la revista *Tirant*, perquè puguem apreciar la qualitat impressionant i la rellevància absoluta del treball del pintor. Agraïm aquesta cessió d'un material preciós, que prestigia la nostra revista. Tant de bo si aquesta difusió permetés obrir noves possibilitats de publicació per a un projecte tan important. Perquè Hans Meinke, amb tota l'experiència darrere com a editor –va ser introductor i director durant molts anys del "Círculo de Lectores" a Espanya–, creu amb tota raó que la novel·la de Joanot Martorell mereix una edició de luxe com la que va fer Saura del *Quixot*. I lamenta no haver-la publicada per manca de suports privats o públics. Però a vegades, com va dir Ignacio

Echevarría la nit de la inauguració de l'exposició, ser editor vol dir creure en les utopies, i aquesta edició del *Tirant* es va plantejar com una utopia.

Tirant lo Blanc, la novel·la del valencià Joanot Martorell, és ja avui, afortunadament, un clàssic plenament recuperat per al cànon de la literatura universal. Llegir un clàssic significa tractar d'interpretar-lo amb les eines de cadascú: els filòlegs amb la llengua; els músics amb els ritmes i els sons; els pintors amb el llapis i la paleta de colors. El *Tirant* ha arribat repetidament, els últims quaranta anys, a l'escenari teatral, a l'òpera, a la recreació musical, al ballet o al cinema. Però en poques ocasions s'ha traslladat a la interpretació escultòrica, o pictòrica, si no és dins les il·lustracions d'adaptacions infantils o juvenils, o dins el còmic.¹ El valencià Manuel Boix en va fer quaranta magnífics gravats per a una edició de bibliòfil, fa ja més de trenta anys.² L'any passat, Paula Bonet, una pintora castellanenca –amb una gran sensibilitat i atractiu també per als joves–, en va fer deu dibuixos per a una nova adaptació.³ Però són comptades excepcions.

Pense que no cal ser expert en pintura o en arts gràfiques, per deixar-se commoure i remoure per una proposta com la de Francesc Artigau al voltant de *Tirant lo Blanc*. La memòria del Mediterrani medieval, la de la València del xv (i Palma de Mallorca, i Barcelona, i Nàpols...) desperten i reviu amb la proposta de narració pictòrica que en fa.

Personalment, he de confessar que no havia vist mai plasmats amb tant de dinamisme, vivacitat, alegria i color com en les il·lustracions de Francesc Artigau la dialèctica entre idealisme i realisme, entre solemnitat cavalleresca i quotidianitat que traspuen les pàgines de la novel·la. Evidentment és una mirada distanciada, com són les mirades populars (del *pop art*); una mirada agosarada i desenfadada al món antic, la qual sembla una de les maneres més legítimes de mantenir un respecte reverencial a l'alta cultura del nostre passat. Trobem el distanciament irònic, des del moment que hom recrea la suposadament fosca Edat Mitjana amb els colors més cridaners que reflecteixen tot el contrari: llum, joia, jovialitat i vitalisme.

La perspectiva és popular, però els models llunyans són els de la magnífica pintura gòtica europea, flamenca i peninsular, però sobretot la italiana del *Quattrocento* (i fins la del *Trecento*). Francesc Artigau actua amb la radicalitat de l'escola anglesa de preraphaelites, que fa segle i mig va tractar de recuperar amb realisme figuratiu, l'art i la cavalleria medievals (i del món clàssic i de la Bíblia). Des d'un evident i orgullós "elitisme" culte (que replegava el *revival* artúric dels *Idil·lis del rei* d'Alfred Tennyson), anaven, tanmateix, en contra de l'elegància vàcua i falsa –en la seua opinió– de l'academicisme romàntic, i propugnaven el retorn al colorit lluminós dels primitius italians i flamencs anteriors a Rafael, que segon el parer dels membres principals del grup eren més autèntics. Ha passat molt de temps i molts "ismes" des d'aquella pintura, però crec que en l'actitud d'Artigau cap al món medieval no som tan lluny d'aquell esperit de radical recuperació,

1. La qualitat i fortuna del *Tirant* dins el món del còmic la representa molt bé el *Tirant* il·lustrat (parcialment) per Santi Tena, a més ben analitzat pel mateix dibuixant dins la seua tesi doctoral: <https://dialnet.unirioja.es/servlet/tesis?codigo=192309>

2. Es poden apreciar a la pàgina web oficial del pintor: <http://www.manuelboix.com/tirantl.htm>

3. Vegeu la ressenya al llibre il·lustrat per Bonet, escrita per Clara Berenguer en aquesta revista: <https://ojs.uv.es/index.php/Tirant/article/view/9512/9005>

des de l'alteritat, de l'èpica de la cavalleria, del lirisme de l'amor cortés, de la innocència i la frescor de l'erotisme i la sexualitat carnal.

L'arquitectura de les imatges de Francesc Artigau, quan reprèn els rerefons de Fra Angelico, remet al nostre gòtic flamíger, el de les catedrals de Palma, València i Barcelona, el de les torres (de Serrans i de Quart, a València), els tinells, les drassanes i el palaus. Però els retrats són els de la Nàpols d'Alfons el Magnànim, on va viure Joanot Martorell, els de la Roma de la família dels Borja, els de la Florència del Mèdici, els de Roma, Milà, Ferrara i Màntua. *Tirant* no és el llibre d'un clergue, sinó el d'un cavaller, com el seu creador, cortesà, viatger i ambaixador, amb moltes lectures i molt de món. *Tirant* no és un llibre que predica la foscor, la tristor, ni el *contemptus mundi* de l'ascetisme medieval, sinó un llibre impulsiu i obert, violent i espontani, divertit, rialler com un xiquet atabalat.

El personatge de Tirant a les il·lustracions d'Artigau, té la bellesa elegant del jove cavaller de Vittore Carpaccio, i la tristesa, al final, del cavaller de Durer, que identifiquem amb la tardor –i la fi– de l'Edat Mitjana. La jove Carmesina, tot i els flaires de placidesa, beatitud i solemnitat de les verges de Giotto, ens recorda millor la Simonetta Vespucci de Sandro Botticelli. Però tant Carmesina, com la princesa Ricomana, i Plaerdemavida i Estefania, sense deixar de ser clàssiques, mostren alhora uns gestos tan lluminosos –i fascinants– o llueixen monyos tan escarotats –divertides Meduses o Gorgones– com podrien dur-los les nostres filles adolescents. I és que no és impossible reconèixer un veí o un familiar entre els personatges dibuixats per Artigau, que assegura que va fer un càsting entre els seus coneguts per donar cara als personatges de Joanot Martorell. Els tipus populars podrien ser els florentins de Masaccio –la dona amb la nena al braç, el pescador amb la canya–, però també els dels carrers de Girona, Saragossa o Castelló. Els cavalls estàtics, en processó, en desfilada o en lluita recorden evidentment els cavalls de Paolo Uccello, però el drac d'Espèrcius no s'assembla al de la princesa i el drac del mateix Uccello (ni al de Pisanello, a l'església de Santa Anastàsia, a Verona), sinó més a un minotaure picasià o de William Blake. Els italians Piero della Francesca, Andrea Mantegna, Masaccio, el flamenc van Eyck són tributs confessats pel pintor, com també ho és la pintura de Matisse (el Matisse de les pintures de Tànger), les figures gregues dels vasos ceràmics, el mosaics de les cases de Pompeia o –remat de tot– la cultura del *pop* en general.

Els qui contemplem amb ulls profans el món de l'art ens podem preguntar, aleshores, si pot ser moderna *La flagel·lació de Crist* de Piero della Francesca o *La desfilada del reis mags* de Benozzo Gozzoli? Doncs sí. Tot és antic (*Tirant* és òbviament medieval), però tot és modern a les il·lustracions d'Artigau. El pintor canvia els personatges masculins per femenins, i transforma la perspectiva estàtica del gòtic internacional en total dinamisme. Només així podria aconseguir que les dones caminen entre columnes dòriques, produint seductores sensacions d'elegància desimbolta. L'artista ha assegurat –una metàfora ben descriptiva– que per a ell els dibuixos els posa el cervell, però el color el posa el fetge. I, a més, que va preparar la col·lecció d'il·lustracions, “com si fos una pel·lícula”, amb un *storyboard* i tot (i efectivament l'exposició mostrava els seus materials de treball).

L'exposició del "Círculo del Arte", a Barcelona, va rebre nombroses notes crítiques i periodístiques. En destacaria la de Lluís Boada, a *Núvol*, plena de suggeriments. En cite només el final:

La dimensió escenogràfica i teatral ens sembla una característica de l'obra d'Artigau. La dimensió escenogràfica es tradueix en una geometria radical i un joc de plans molt personal. Fill d'*atrezzista* de teatre, ofici amb el qual es va familiaritzar de jove, la dimensió teatral es fa palesa en l'encert compositiu, la col·locació dels personatges en l'espai "escènic", la imaginació per omplir-lo amb els components que requereix la representació des dels mosaics en escaquer dels sols dels interiors fins a la diversitat dels vestits de les figures... Això sí, sovint van nues perquè la sensualitat increïblement ben humorada del text de Martorell troba en Artigau un intèrpret ideal. Juntament amb l'heroi i la deliciosa Carmesina, allò que, al nostre entendre, expressa millor l'esperit de la narració literària i alhora el d'aquesta narració pictòrica ho va resumir Martorell en un personatge i en el nom que va posar-li: *Plaerdemavida*.⁴

Tirant lo Blanc és un llibre clàssic, però també un símbol. Al segle xv, el temps de Marotell, el nostre rei Alfons el Magnànim va conquerir Nàpols i haguera volgut conquerir Constantinoble, com el cavaller Tirant. El rei lluïa com a divisa principal un emblema molt bonic i simbòlic que es repetia mil vegades: era el dibuix d'un llibre obert, el llibre de l'humanista que ell volia ser i que de fet va ser. Fusió perfecta: humanisme i *Plaer-de-ma-vida* (com diu Lluís Boada). A vegades s'ha especulat al voltant de la idea que Tirant fos l'*alter ego* del Magnànim, i el llibre-emblema del rei correspongués a la mateixa novel·la de *Tirant lo Blanc*. Si així fos, segur que Alfons el Magnànim hagués contractat Francesc Artigau per a il·lustrar el seu llibre amb aquest projecte ambiciós i desbordant, compromès amb l'art, amb la literatura catalana i amb la literatura universal.

4. Lluís Boada, "Artigau davant Tirant lo Blanc": <https://www.nuvol.com/noticies/artigau-davant-tirant-lo-blanc/>